

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО**

НАСТАВНА ПРОГРАМА ПО

ХЕМИЈА

І ГОДИНА

ХЕМИСКО - ТЕХНОЛОШКА СТРУКА

***Хемиско - технолошки техничар, прехранбен техничар и
производно - процесен техничар***

Скопје, 2005 година

1. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: *ХЕМИЈА*

1.2. Вид на средно образование: *СТРУЧНО*

1.3. Диференцијација на наставниот предмет

1.3.1. Стручно образование - *заеднички предмет за сирекарна*

1.4. Година на изучување на наставниот предмет: *ПРВА ГОДИНА*

1.5. Број на часови на наставниот предмет

1.5.1. Број на часови неделно : *6 часа*

1.5.2. Број на часови годишно: *216 часа*

1.6. Статус на наставниот предмет: *ЗАДОЛЖИТЕЛЕН*

2. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ

Ученикот кој успешно ќе ја совлада наставната програма ќе се здобие со знаења и ќе развие способности кои ќе му овозможат:

- да стекне знаења и умеења потребни за следење на наставата од другите стручни предмети, во високото образование, идната професионална работа, секојдневниот живот и за самообразование;
- да сфати дека живее во хемиска средина и да бара логичко објаснување за хемиските појави во животната средина и последиците од нив.

Покрај овие, ќе се реализираат и целите:

- правилно да го применува јазикот на хемијата;
- да разликува видови супстанци, да ги опишува нивните својства и да ги забележува промените при хемиските реакции;
- да воспоставува врска меѓу составот, структурата и својствата на супстанците;
- да чита податоци од табела, график и периоден систем, да прави споредувања и да изведува заклучоци;
- да ги презентира податоците според определени барања;
- да изведува основни лабораториски постапки и елементарни обиди;
- да користи различни извори на информации од областа на хемијата;
- да ги применува елементите на научниот метод на учење;
- да се навикнува на тимска работа.

3. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

Основни познавања од хемијата од основното образование.

4. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

4.1. Структурирање на содржините за учење

Тематски целини	Број на часови*	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>1. ВОВЕД ВО ХЕМИЈАТА</p> <p>1.1. Предмет и значење на хемијата</p> <p>1.2. Јазикот на хемијата</p> <p>1.3. Основни хемиски закони</p>	14	<p><i>Ученикот/и:</i> Да ги објаснува преку примери предметот и значењето на хемијата како наука; егзактниот и експерименталниот карактер на предметот; - да разликува поими: физички и хемиски својства, чиста супстанца (елемент и соединение) и смеса, атом и молекула, хемиски симбол и формула, индекс, коефи-циент, хемиска реакција и равенка, реактанти и продукти; - да определува валентност на елемент од формула. - да интерпретира преку примери значење на наведени поими; закони на Лавоазие, Пруст, Далтон и Авогадро.</p>	<p><i>Демонстрирање</i> на: - филм, слики од областа на хемијата; - информации добиени од Интернет.</p> <p><i>Презентирање</i> на занимливости од историјата на хемијата.</p> <p><i>Експериментии:</i> - откривање на својства на чисти супстанции и смеси и внесување на податоците во табела; - хемиски реакции со видливи промени.</p> <p><i>Пишување</i> на хемиски равенки.</p>	<p>Физика: - Физички својства; - Структура на материјата.</p> <p>Биологија: - Елементите во состав на живите организми и биохемиски реакции.</p> <p>Хемија: - Валентност и валентни електрони.</p>

* Четири часа од вкупниот број на часови, наставникот ги распределува по потреба.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>2. НАУЧЕН МЕТОД ВО ХЕМИЈАТА</p> <p>2.1. Хемиски информации</p> <p>2.2. Методологија на истражувањето</p> <p>2.3. Истражувањето во наставата по хемија</p>	<p>10</p>	<p><i>Ученикои:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да познава фази на истражување и начини на претставување на резултатите од истражуван материјал; - да користи различни извори на информации; - да обликува истражувачки материјал според определени стандарди. 	<p>Испржување: (работа во групи на заеднички проблем)</p> <p>а)Тема (проблем) со експериментален карактер.</p> <p>б) Тема (проблем) со теоретски карактер.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Избор на проблеми за истражување; - изработка на план и подготовки; - реализација на истражувањето; - обработка на резултатите; - презентација. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Постапки за добивање на чисти супстанции. - Методологија на истражувањето.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>3. ОСНОВНИ ТИПОВИ НЕОРГАНСКИ СОЕДИНЕНИЈА</p> <p>3.1. Оксиди</p> <p>3.2. Хидроксиди</p> <p>3.3. Киселини</p> <p>1. Соли</p> <p>2. Комплексни соединенија</p>	12	<p><i>Ученикој:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава вид на соединение од дадена формула или име; - да дефинира соединенија според составот и својствата; - да применува номенклатура на соединенија; - да препоставува со хемиски равенки хемиски реакции за добивање на соединенија и хемиски реакции за нивните својства; - да воспоставува врска елемент (метал - неметал), оксид (метален - неметален), хидроксид, киселина и сол; - да идентификува средина според бојата на определени индикатори. 	<p>Вежби:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пишување на хемиски формули и читање на имињата на соединенијата. <p>Демонстрации и вежби во групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - добивање на соединенија и откривање на својствата. <p>Дискусија: киселите дождови - еколошко и економско зло.</p> <p>Коментирање на податоци од табели: споредување, систематизирање и изведување на заклучоци.</p> <p>Појолнување на шема: генетичка врска кај неорганските соединенија.</p>	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чисти супстанции и смеси; - Индикатори; - Хемиски реакции и хемиски равенки.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>4. ХЕМИСКИ РЕАКЦИИ</p> <p>4.1. Основни поими и класификација</p> <p>4.2. Топлински ефекти на хемиските реакции</p> <p>4.3. Хемиска кинетика</p>	<p>24</p>	<p><i>Ученикои:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да го објаснува значењето на поимите: хемиска реакција, хемиски процес, реактанти, продукти, реакции на соединување, разложување, замена, кондензација, адиција, оксидација, редукција, редокс процес, оксидационо и редукционо средство, оксидационен број, топлински ефект, егзотермна и ендотермна реакција, катализатор и катализа; - да определува вид на хемиска реакција од дадена хемиска равенка или обид, реактанти и продукти во хемиска равенка, вид на хемиска равенка, оксидациони броеви, оксидационо средство, редукционо средство, константа на брзина на реакција; 	<p><i>Демонстрирање на:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - различни видови на хемиски реакции (соединување, разложување, замена, егзотермна и ендотермна, фото-хемиска и редокс реакции); - шеми, филм, слика и слично за технолошки постапки за добивање на различни супстанции. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Закон за зачувување на масата и енергијата. <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Енергија и енергетски промени.

<p style="text-align: center;">4.4. Редокс процеси</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да разликува ендотермна од егзотермна, повратна од неповратна реакција, термохемиска равенка од обична; - да претставува со равенка хемиски реакции (метал со вода, метал со киселина, метал со сол од друг метал со користење на податоци од напонски ред на металите); - да пртпоставува можна реакција на метал со киселина и сол од друг метал во зависност од место на металот во напонскиот ред на металите; - да израмнува оксидационо редуccionи равенки; - да воспоставува сооднос реактанти, продукти и тип на хемиска реакција; - да дискутира за значењето на хемиските процеси во различни стопански гранки; - да претставува со хемиски равенки хемиски процеси за добивање на различни хемиски производи (амонијак, азотна и сулфурна киселина, сода, вештачки ѓубрива). 	<p><i>Посети</i> на фабрика, лабораторија и сл.</p>	<p style="text-align: center;">Математика: - НЗС и равенки.</p>
<p style="text-align: center;">4.5. Хемиски процеси во индустрија</p>			

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>5. ОСНОВИ НА ХЕМИСКО СМЕТАЊЕ</p> <p>5.1. Величини и единици и SI</p> <p>5.2. Основи на хемиското сметање</p> <p>5.3. Врските помеѓу различните типови пресметувања во хемијата</p>	12	<p><i>Ученикот/и:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да дефинира поими: величина и единица, релативна атомска маса, релативна молекулска маса, мол и моларни величини; - да познава и разликува величини и единици и нивните ознаки (за маса, волумен, количество супстанца, Авогадрова константа) според СИ; - да решава задачи од количество супстанца и моларни величини, формула и равенка, бројност на честички и да претстави резултат со барана точност; - да го увиди практичното значење на хемиско сметање; - да евидентира податоци од задача и да поставува алгоритам за решавање на задачата. 	<p>Вежби:</p> <ul style="list-style-type: none"> - трансформирање на резултатот од помала во поголема единица и обратно; - евидентирање на податоци од конкретна задача; - поставување на барања и алгоритам за решавање на задачата; - презентирање на резултатот во бараната величина и единица. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основни групи на неоргански соединенија. - Хемиски формули, хемиски реакции и хемиски равенки. <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Меѓународен систем на единици.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>6. ДИСПЕРЗНИ СИСТЕМИ</p> <p>6.1. Дисперзни системи</p> <p>6.2. Колоидни дисперзни системи</p> <p>6.3. Раствори</p>	<p>30</p>	<p><i>Ученикој:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да ја познава поделбата на дисперзните системи според големината на диспергираните честички; - да интерпретира со свои зборови и преку примери значење на поими: дисперзен систем (дисперзна средина и фаза), колоиден систем, гел и сол, лиофилни и лиофобни честички, емулзија и суспензија, вистински раствор (растворувач и растворлива супстанца), концентрација и удели, електролити, електролитна дисоцијација, електролиза и галвански елементи, индикатор, хидролиза, pH, јонски реакции; - да разликува грубо дисперзен и колоиден систем од вистински раствор, електролити од неелектролити (според составот и својствата), начините за изразување на состав на супстанците; 	<p><i>Демонстрации и вежби:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - различни видови дисперзни системи и нивните својства; - структура на колоидна честичка; - приготвување различни видови на расвори; - реакции во раствори (јонски и хидролиза); - определување на средина при хидролиза на супстанца со индикатор. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Спроводници на електричество од прв ред. <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Спроводници и изолатори.

<p>6.4. Реакции во раствори</p>		<ul style="list-style-type: none"> - да чита податоци од график на криви на растворливост; - да претстави резултати во табела и да изведува заклучок; - да го објаснува својство растворливост на супстанците и влијанието на температурата на растворливоста, колигативните својства на растворите; - да претставува со хемиска равенка реакции на електролитна дисоцијација, хидролиза и јонски реакции; - да применува ознаки и единици за изразување на состав (удели и концентрации) на раствор; - да препознава боја на индикатори (лакмус, метил оранж, фенолфталеин) во кисела, базна и неутрална средина; - да определува карактер на средина со индикатор; - да решава задачи (удел, концентрација и рН). 	<p><i>Читање и коментирање</i> на податоци од график и табела.</p> <p><i>Решавање на задачи.</i></p> <p><i>Занимливости:</i> индикатори од овошје и зеленчук.</p>	<p>Биологија:</p> <p>- Исхраната на растенијата.</p>
--	--	--	--	---

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>7. СТРУКТУРАТА НА МАТЕРИЈАТА И ПЕРИОДНИОТ СИСТЕМ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ</p> <p>7.1. Модели за градба на атомот</p> <p>7.2. Хемиски врски</p>	<p>38</p>	<p><i>Ученикои:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да дефинира поими и закони: атом (јадро, обвивка), фундаментални честички (електрон, протон, неутрон), атомски број, масен број, изотопи, изобари, енергетско ниво, квантни броеви, орбитала, хибридни и дегенерирани орбитали, сигма и пи-врска електронска конфигурација, валентни електрони, електронегативност, енергија на јонизација, атомски радиус, јони, молекули, хемиски врски (јоска, ковалентна - поларна и неполарна, метална и водородна), кристали, кристална решетка, Хундово правило и принцип на Хајзенберг и Паули; - да претставува електронска конфигурација на атоми и јони; - да претпостави вид на хемиска врска ако е даден составот; - да разликува група од периода, вид на хемиска врска; 	<p>Вежби:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пишување на електронска конфигурација; - Работа со атомски модели. <p>Демонстрирање на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - модели на кристални решетки; - компјутерски анимации. 	<p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структурата на материјата.

<p>7.3. Периоден систем и изменувањето на својствата на елементите по групи и периоди</p> <p>7.4. Основни својства на s, p, d, и f елементи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да определува вид на хемиска врска од дадена формула, валентни електрони од дадена формула и местото на елементот во периодниот систем ако е позната конфигурацијата; - да објаснува формирање на хемиска врска (јонска, ковалентна, водородна и метална), структура на периодниот систем и класификација на елементите според електронската конфигурација; - да го поврзува видот на хемиската врска со структурата и својствата на супстанците; - да чита податоци за елемент од периодниот систем; - да воочува периодичност во промените во определени својства на елементите и нивните чисти супстанции по групи; - да изведува заклучоци за структурата и својствата на елементот во зависност од местото во периодниот систем; - да ги коментира својствата на елементите од определена група и меѓу групите. 	<ul style="list-style-type: none"> - Читање и коментирање на податоци од периодниот систем. <p><i>Демонстрирање на:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - типични реакции за елементи од конкретна група. 	
---	---	--	--

Подрачје: ЛАБОРАТОРИСКИ ВЕЖБИ

Тематски целини	Број на часови*	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>1. ХЕМИСКА ЛАБОРАТОРИЈА</p> <p>1.1. Со знаење и умење до сигурна работа во лабораторијата</p> <p>1.2. Постапки за добивање на чисти супстанци</p>	<p>16</p>	<p><i>Ученикој:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да ги познава знаците за предупредување и опасност, мерките на претпазливост и прва помош при повреди; - да го препознава основниот лабораториски прибор и да го објаснува начинот на неговото користење; - да изведува постапки на ситнење, растворање, декантирање, филтрирање, кристализација, сублимација, дестилација; - да склопува апаратура од основен лабораториски прибор (за дестилација, филтрирање, сублимација); - да определува вид на постапки и прибор за разделување на смеси од 2 или 3 состојки; - да стекнува навики за педантност, точност и одговорност во работата . 	<p><i>Вежби:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - запознавање со редот во лабораторијата; - мерките на претпазливост и знаците на предупредување и опасност; - избор и работа со лабораториски прибор; - подготовка на супстанците; - одделување на состојките од смеса со постапки на: декантирање, филтрирање, кристализација, сублимација и дестилација; - пополнување на лабораториски дневник. 	<p><i>Хемија:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Чисти супстанци и смеси.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p align="center">2. ОСНОВНИ ТИПОВИ ХЕМИСКИ СОЕДИНЕНИЈА И РЕАКЦИИ</p>	<p align="center">20</p>	<p><i>Ученикои:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да определи лабораториски прибор и хемикалии потребни за изведување на лабораториската вежба; - да изведува едноставни хемиски реакции; - да конструира едноставна апаратура; - да раствора соединение (оксид, хидроксид, киселина) во вода; - да идентификува средина со индикатор; - да ја претстави со хемиска равенка реакцијата која ја изведува. 	<p><i>Вежби:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Горење на магнезиум (или С), растворање на оксидот, идентификација со индикатор; - Добивање на кислород без и со катализатор; - Докажување на вода во $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$; - Реакција на неутрализација; - Зависност на брзината на реакцијата од температурата и концентрацијата; - Редокс реакции. <p align="center"><i>Друга вежба по слободен избор.</i></p>	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основни типови на неоргански соединенија; - Хемиски реакции.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
<p>3. РАСТВОРИ</p> <p>3.1. Растворливост на супстанците</p> <p>3.2. Мерење на маса и волумен</p> <p>3.3. Приготвување на раствор со определен состав</p>	36	<p><i>Ученикој:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да изведува операции на мерење на цврсти и течни супстанции; - да ги познава волуметрискиот прибор и принципот на мерење на цврсти и течни супстанции; - да избира самостојно потребен прибор и хемикалии; - да приготвува незаситен, заситен, презаситен раствор и колоиден систем; раствор со определен состав; - да претстави резултат табеларно и графички; - да изведува реакции на хидролиза и јонски реакции. 	<p><i>Вежби:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Приготвување на различни раствори; - Добивање на силикатна градина; - Растворливост на супстанции во различни раствори (евидентирање на резултати во табела); - Зависност на растворливоста од температурата (табеларно и графичко претставување на резултатите); - Мерење на маса и волумен (приготвување на раствор со определен состав); - Докажување на електролити; 	<p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Меѓународен систем на единици.

<p>4. Раствори на електролити</p>		<ul style="list-style-type: none"> - да идентификува елек-тролит со прилагодена апаратура; - да разликува процес на електролиза од галвански елемент; - да состави апаратура за процес на електролиза и електроспроводливост; - да применува знаења и умеења при решавање на конкретен проблем. 	<ul style="list-style-type: none"> - Јонски реакции (добивање на гас талог, вода и др.); - Реакции на хидролиза и определување на средината со индикатор; - Електролиза; - Галванизација на метални предмети. <p>Завршна вежба (работа во група): Пример: разделување на сложени смеси; од метал (неметал) до оксид, хидроксид (киселина) и сол; индикатори од градина и др.</p> <ul style="list-style-type: none"> - изработка на планот; - реализација; - обработка на податоците; - презентација. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дисперзни системи. - раствори на електролити. <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проводници од прв и втор ред.
--	--	---	--	--

* Редоследот и бројот на часовите по теми е ориентационен и можни се извесни промени во однос на редоследот и бројот на часовите.

4.2. Наставни методи и активности на учење

Наставата ќе се реализира преку комбинација на повеќе форми и методи. Најчесто ќе се користат **методите: демонстрација** (експеримент, филм, фотографија, шема, табела, модели) - од наставникот или ученикот, **експериментирање** (процес, појава), **дискусија, работа со текстови и изведување едноставни исprажувања** (теоретски, мониторинг, експериментални) и **лабораториски вежби** (индивидуално и групно).

Активности на ученикот: се **интересира, поставува** прашања, **искажува** свое мислење, **нуди** решенија, **набљудува, открива** (својства, промени), **евидентира** податоци, **проверува, пресметнува, дискутира, усогласува** мислења со членовите на групата.

Активности на наставникот: **планира, прави подготвки** (просторни, наставни средства, дидактичко-методски), **поставува проблем, дава насоки, набљудува, маѓа, координира** и ја **надгледува** работа на групите и поединците, **презентира информации, демонстрира, следи, вреднува** (својата и работата на учениците) и **воспоставува** позитивна педагошка комуникација со ученици и наставници.

4.3. Организација и реализација на наставата

Процесот на учење ќе се изведува преку **стручно-теоретска** настава и часови за **лабораториски вежби**. На часот за лабораториски вежби се работи во група од 17-18 ученици, а во наставата помага стручен работник. Фондот на часови даден по одделни теми е ориентационен. Во содржината на лабораториските вежби можни се извесни промени, зависно од хемиските супстанции кои се на располагање.

Примената на соодветната комбинација од форми и методи на работа треба да овозможи:

- **максимална нагледност** во наставата, што се обезбедува со изведување на едноставни обиди, симулации на процеси, моделирање и демонстрирање на илустративни материјали;
- **активно учество** на ученикот во процесот на наставата;
- **интерес** за хемиските појави и законитости, барање на причинско-последичните врски;
- можност за искористување на претходно стекнатите знаења и способности за решавање на посложени задачи во поинакви услови.

4.4. Наставни средства и помагала

4.4.1. Заеднички: РС со принтер, видео/ТВ и видео касети, графоскоп и др.

4.4.2. Посебни за предметот

- Лабораториски прибор и хемикалии:

Согласно содржината на програмата и потребите опфатени во графата “Дидактички насоки” (за лабораториски вежби со индивидуална работа или во групи каде што е нагласено) и метод на демонстрација, или во групи каде што е нагласено.

-Аудио - визуелни средства: компакт дискови од областа на хемијата; видеокасети (за програмирани содржински секвенци, готови или преснимувани од ТВ).

- Илустраативни материјали:

- цртежи, табели, шеми, фотографии, графофолии и др.;
- модели: атомски, орбитални, кристални решетки.

4.4.3. Учебници и учебни помагала

- Учебник по хемија изработен според барањето на програмата.
- Учебници по хемија за средно образование кои се во употреба.
- Практикум за лабораториски вежби.
- Дидактички материјали за ученикот.
- Текстови од исцржувања, занимливости и сл.

4.4.4. Дополнителна литература за наставникот:

- Прирачник за настава по хемија
- Практикум за лабораториски вежби и Методика по хемија
- Учебници по хемија од домашни и странски автори
- Енциклопедии, хемиски атласи, списанија и др.

5. ЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценувањето на постигањата на учениците треба да биде резултат на континуирано следење и вреднување на знаењата и умењата конкретизирани во графата “Конкретни цели”, како и залагањето и активноста на ученикот во текот на наставата. Вреднувањето ќе се врши со различни постапки, форми и инструменти (усно -излагање, разговор, писмено - тестови на знаења на определени тематски целини и сегменти, следење и резултатите од практичните активности и залагањата на часовите за лабораториските вежби (завшните оценки на полугодieto и на крајот на учебната година се заеднички со оценката за лабораториските вежби).

6. КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

6.1. Основни карактеристики на наставникот

Покрај условите пропишани во Законот за средно образование, наставникот во процесот на наставата треба да поседува (или да се стреми да ги достигне) карактеристики како:

- **организатор** на наставата: планира активности, методи, форми, наставни средства, дидактички материјали, осмислува редослед, динамика и организација и врши соодветни материјално-технички и организациски подготовки;
- **предавач**: од улога на предавач кој само кажува, преминува во предавач кој поставува проблем, иницира љубопитство, расправа, мотивира, соопштува информации, демонстрира, дополнува, објаснува, споредува, воспоставува врски меѓу поимите и укажува на причинско - последичните врски;
- **стручњак**: ги следи најновите достигнувања во наставната област (и предмети со кои воспоставува корелативни врски), дава точни информации, усовршува модели и техники за реализирање на наставниот процес соодветно на способностите и интересите на ученикот како единка;
- **личност**: поседува систем на вредности со кои влијае на ученикот, партнер во работата, толерантен, помага, охрабрува, поттикнува позитивни вредности и интереси;
- **оценувач**: континуирано ги следи, проценува и оценува активностите, однесувањето на ученикот и постигнатите резултати во областа на знаењата и умењата и позитивните промени во карактеристики на личноста на ученикот;
- **самокритичен** и проценувач на сопствените залагања, активности и резултати.

6.2. Стандард за наставен кадар

1. Завршени студии по хемија, наставна насока
2. Завршени студии по хемија на другите еднопредметни насоки со педагошка, психолошка и методска подготовка.

Во наставата за лабораториски вежби е вклучен и стручен работник: хемиско технолошки техничар (за сите образовни профили), или прехранбен техничар (за соодветниот образовен профил).

6.3. Стандард за простор

Наставата ќе се реализира во **училница** која одговара на стандардот за простор, наменета само за настава по хемија и лабораториски комплекс во кој влегуваат: *лабораторија, помошна лабораторија* за подготвување и поставување на обидите и *магацински простор*. Просториите треба да бидат снабдени со водоводна и електрична инсталација и да поседуваат добро проветрување, додека во лабораторијата треба да има и дигестор.

7. ДАТУМ НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

7.1. Датум на изработка: јуни 2005 година

7.2. Состав на работната група:

1. **Гордана Донева - Атанасоска**, советник, Биро за развој на образованието, Скопје, **раководител**
2. **Д-р Трајче Стафилоф**, редовен професор на ПМФ, Институт за хемија
3. **Д-р Благоица Цекова**, професор во ДСХТУ "М. Кири-Склодовска", Скопје
4. **Илинка Радомировиќ**, професор во ДСУ "Димитар Влахов", Скопје
5. **Војче Калемциски**, професор во ДСХТУ "М. Кири-Склодовска", Скопје

8. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

8.1. Датум на започнување: 1. 09. 2005 година

9. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма за ХЕМИЈА ја одобри Министерот за образование и наука со решение број 11-4189/2 од 19. 07. 2005 година.